

УДК 001.8:338.224
JEL: M12; M14; Q01; Q13; Q2
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-336-345>

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ СПРИЙНЯТТЯ БІОЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ

©2023 ВОСТРЯКОВА В. І.

УДК 001.8:338.224
JEL: M12; M14; Q01; Q13; Q2

Вострякова В. І. Науково-методологічне обґрунтування концептуальної моделі дослідження факторів сприйняття біоекономічної трансформації в управлінні

Упровадження концептуальних основ біоекономіки в процесі економічних трансформацій сприяє сталому розвитку, забезпечуючи досягнення екологічних, соціальних та економічних цілей. Незважаючи на те, що численні вітчизняні та закордонні науковці позиціонують біоекономіку як ключовий сектор сталого розвитку, комплексного набору факторів, що характеризують стале управління організацією в секторі біоекономіки, досі бракує. Наше дослідження спрямоване на розробку методологічного підходу до визначення факторів, що впливають на впровадження та реалізацію бізнес-стратегій сталого управління в біоекономічному секторі. Метою статті є розробка комплексної методології та концепції дослідження факторів сприйняття біоекономічної трансформації управлінським складом організацій біоекономічного сектора з використанням триангуляції методів дослідження. У межах проведеного дослідження обґрунтовано вибір досліджуваних галузей і секторів агропромислового комплексу України, їх характеристики, важливі для біоекономічної трансформації. До досліджуваних секторів віднесено п'ять основних напрямків: сільськогосподарське машинобудування; харчова промисловість; зберігання та реалізація готової продукції агропромислового комплексу (в частині пакування); біоенергетика; наукова та науково-технічна діяльність. Відібрані сектори покривають усі складові ланцюга постачання агропродовольчої продукції до споживача. Розроблено методологічний підхід до оцінки сприйняття біоекономічної трансформації на управлінському рівні та запропоновано концептуальну модель емпіричного дослідження сприйняття біоекономічної трансформації підприємств обраних секторів агропромислового комплексу в міжсировинному та міжгалузевому розрізі. Запропонована методика формує концептуальні рамки для визначення пріоритетних факторів, що впливають на вибір відповідних бізнес-стратегій у біоекономіці.

Ключові слова: біоекономіка, стратегія, методологія, фокус-групове дослідження, агропромисловий комплекс, сталий розвиток, управління.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 27.

Вострякова Вікторія Іванівна – кандидат економічних наук, докторант, кафедра економіки підприємства та виробничого менеджменту, Вінницький національний технічний університет (Хмельницьке шосе, 95, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: vikszstaydukh@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4161-7483>

Researcher ID: L-8148-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57331123700>

UDC 001.8:338.224
JEL: M12; M14; Q01; Q13; Q2

Vostrakova V. I. A Scientific and Methodological Substantiation of the Conceptual Model for Studying the Factors of Perception of Bioeconomic Transformation in Management

The introduction of the conceptual foundations of the bioeconomy in the process of economic transformations contributes to sustainable development, ensuring the achievement of environmental, social, and economic goals. Despite the fact that numerous domestic and foreign scientists position the bioeconomy as a key sector of sustainable transformation, there is still a lack of a comprehensive set of factors that characterize the sustainable management of an organization in the sector of bioeconomy. Our research is directed towards developing a methodological approach to identifying the factors influencing the introduction and implementation of sustainable management business strategies in the bioeconomic sector. The aim of the article is to develop a comprehensive methodology and a conception for studying the factors of perception of bioeconomic transformation by the management of organizations in the bioeconomic sector using triangulation of research methods. Within the framework of the carried out study, the choice of the studied industries and sectors of the agro-industrial complex of Ukraine, also their characteristics that are important for bioeconomic transformation, are substantiated. The studied sectors include five main areas: agricultural engineering; food industry; storage and sale of finished products of the agro-industrial complex (in the part of packaging); bioenergy; scientific and scientific-technical activities. The selected sectors cover all components of the agri-food supply chain to the consumer. A methodological approach to assessing the perception of bioeconomic transformation at the managerial level has been developed and the conceptual model for empirical studying of the perception of bioeconomic transformation of enterprises in selected sectors of the agro-industrial complex in the inter-row material and inter-sectoral contexts has been proposed. The proposed methodology forms a conceptual framework for determining the priority factors influencing the choice of appropriate business strategies in the bioeconomy.

Keywords: bioeconomy, strategy, methodology, focus group research, agro-industrial complex, sustainable development, management.

Fig.: 3. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 27.

Vostrakova Viktoriia I. – PhD (Economics), Candidate on Doctor Degree, Department of Enterprise Economics and Production Management, Vinnytsia National Technical University (95 Khmelnytske Rte., Vinnytsia, 21021, Ukraine)

E-mail: vikszstaydukh@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4161-7483>

Researcher ID: L-8148-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57331123700>

Парадигма сталого розвитку є складною концепцією та, незважаючи на численні дослідження та публікації останніх років, її імплементація на практиці все ще дуже обмежена в підприємницькій діяльності та в корпоративному управлінні. Досягнення цілей Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року, особливо щодо виробництва та споживання безпечної та здорової їжі, а також сприяння впровадженню сталих бізнес-практик, передусім залежить від досліджень та інновацій, інвестицій у технології, розробки нових бізнес-моделей, впровадження соціальних та екологічних інновацій, які сприяють формуванню нових бізнес-тенденцій [1].

З економічної точки зору роль корпоративного управління в імплементації принципів сталого розвитку полягає у визначенні, створенні та використанні можливостей для виробництва (сталих) товарів і послуг, які одночасно підтримують природне та соціальне середовище, забезпечуючи економічні та неекономічні вигоди іншим. Підприємницька діяльність має значний потенціал для подолання недоліків ринкової економіки, що стосується конкурентоспроможності сталої біоекономічної продукції, особливо щодо екологічних питань.

Стале управління підприємством може вирішувати екологічні та соціальні проблеми сталого розвитку за допомогою реалізації інноваційних стратегій і рішень. Керуючись концепцією корпоративної соціальної відповідальності, організації прагнуть досягти екологічних цілей, які виходять за рамки законодавчих вимог, а також зобов'язуються досягти кращих екологічних показників. У сучасній практиці доведено, що організації, які здійснюють управління на засадах сталого розвитку, несуть додаткові витрати, що призводить до зниження прибутковості. З іншого боку, такі стратегії впливають на конкурентні переваги організації завдяки впровадженню більш ефективних процесів, підвищенню продуктивності, зниженню витрат і новим ринковим можливостям. Позитивний вплив на навколишнє природне середовище має поєднатися із загальним процесом підвищення продуктивності та конкурентоспроможності шляхом раціонального використання ресурсів. В основі процесу прийняття стратегічних рішень на підприємствах повинна лежати модель раціонального та ефективного використання ресурсів, а не модель контролю забруднення навколишнього природного середовища.

Під час розробки корпоративних стратегій необхідно аналізувати велику кількість внутрішніх і зовнішніх факторів, які часто залежать від галузі. Біоекономіка є міждисциплінарною галуззю, яка трактується як підхід, що передбачає стале використання

біологічних відновлюваних ресурсів для створення товарів і послуг з метою формування інноваційної та ресурсоефективної економіки, забезпечення провальної безпеки, використання відновлюваних ресурсів для промислових цілей, економічного зростання та створення робочих місць [2]. Таке тлумачення створює нові можливості для розвитку сталої, інноваційної та відповідальної економіки, яка підвищує ефективність використання ресурсів, економічну ефективність і конкурентоспроможність. Біоекономічна трансформація також позиціонується однією зі сфер підтримки сталого розвитку [3–5].

Попри зростаючий інтерес до сталого управління організаціями, інформації про рушійні сили біоекономічної трансформації соціально-економічних систем досі не достатньо. На розвиток біоекономіки впливають різні чинники, зокрема правові норми, інтелектуальна власність, людські ресурси, суспільне сприйняття, структура ринку та бізнес-моделі. Ці фактори сприяють сталому підприємству, зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище та створюючи нові ринкові можливості, продукти, послуги або процеси, зосереджені на екологічних питаннях.

Незважаючи на те, що сталий розвиток є предметом численних наукових досліджень, фокус на факторах, що впливають на стале управління в секторі біоекономіки, є новою сферою досліджень. Дана наукова стаття спрямована на обґрунтування методологічних основ визначення факторів, що впливають на прийняття рішень в біоекономіці, головним чином зосереджуючись на внутрішніх і зовнішніх факторах, які впливають на процес прийняття стратегічних рішень на підприємствах.

Узакордонній практиці уявлення про біоекономіку відрізняються між національними стратегіями, різними зацікавленими сторонами та дослідниками. Досі відсутній консенсус щодо визначення біоекономіки, пов'язаних з нею ризиків і перспектив, напрямків, в яких вона має розвиватися в майбутньому. Біоекономіка є багатогранною як за широтою, наприклад з точки зору походження сировини та представлених секторів, так і в глибинному розумінні, тобто з точки зору обґрунтування або бачення основних цінностей, напрямків і рушійних сил біоекономіки. Таким чином, для початку діалогу про біоекономічну трансформацію соціально-економічних систем в Україні необхідно дослідити очікування громадських, промислових і політичних стейкхолдерів на національному рівні.

У сучасній економічній науці біоекономіка є предметом дослідження та сферою продукування інноваційних рішень вітчизняними та зарубіжними ученими, як-от: В. Бугайчук та І. Грабчук [6], які описують роль біоекономіки в розвитку сучасного суспільства; О. Кучер [7], який вивчає біоекономіку з точки зору її імплементації в агробізнес; А. Олешко зі співавтора-

Статтю підготовлено в межах науково-технічної роботи (0123U102528) Моделювання процесу формування стратегії управління біоекономічною трансформацією соціально-економічних систем.

ми [8], які розглядають можливі напрямки розвитку біоекономіки в повоєнній відбудові України; С. Прокуріна та ін. [9] і М. Талавири та ін. [10] вивчають можливості розвитку економіки замкненого циклу. У своїй більшості існуючі вітчизняні дослідження сконцентровані на визначенні потенціалу України в біоекономічному контексті та дослідженні закордонної практики, тоді як досліджень, пов'язаних з оцінкою сприйняття біоекономіки в Україні, не проводилося.

У закордонній практиці сприйняття біоекономіки було проаналізовано на рівні окремих секторів [11], для конкретних інновацій [12], стратегій [13] та споживачів [14]. Проте нові концепції, інновації, наука та промисловість обов'язково повинні працювати разом, а отже, необхідно досліджувати галузеві особливості [15] та сприяти співпраці між галузями та секторами.

Дослідження, представлені вище, висвітлюють різні течії наукової думки, різні напрямки впливу політики та наскрізний характер біоекономіки. У даній статті запропоновано розглянути теоретичне обґрунтування формування методології аналізу та оцінки сприйняття корпоративної біоекономіки, тобто на рівні управлінського складу організацій. Незважаючи на те, що соціально-наукові дослідження сприйняття біоекономіки набули великого імпульсу протягом останніх декількох років, зокрема у промисловості, але жодне дослідження ще не аналізувало відмінностей усередині галузі, тобто між секторами та типами сировини на управлінському рівні.

Метою статті є розробка комплексної методології та концепції дослідження факторів сприйняття біоекономічної трансформації управлінським складом організацій біоекономічного сектора з використанням тріангуляції методів дослідження. Проблема, яка підіймається в даному дослідженні, полягає в розробці концептуальної моделі, яка дозволить проаналізувати розходження у сприйнятті біоекономіки в міжгалузевому та міжсировинному вимірах. Перехресне сприйняття сировини визначається як сукупність відмінностей між суб'єктами, діяльність яких заснована на біологічних і викопних матеріалах.

Відповідно до визначення, наведеного Ф. Котлером, сприйняття будь-якого явища можна визначити як «процес, за допомогою якого індивід обирає, організовує та інтерпретує вхідні дані для створення значущої картини світу» [16, р. 94]. У маркетингових дослідженнях це визначення використовується для аналізу сприйняття окремих споживачів у так званій моделі «стимул-реакція» [17]. Основна увага у статті зосереджена на корпоративному сприйнятті, відповідно до якого визначення Ф. Котлера все ще залишається актуальним, але модель потребує адаптації. Науковці Т. Штерн (Т. Stern) та ін. [14] навели адаптовану модель «стимул-реакція» (рис. 1), де на додаток до факторів зовнішнього середовища, яким

піддаються всі, з'являється рівень корпоративних факторів. На управління компанією загалом впливають як загальні корпоративні стимули мотивації (зовнішні чинники) так і особистісні змістовні стимули (внутрішні), з якими вони стикаються.

Керівництво організації складається з осіб, які піддаються впливу стимулів змісту та корпоративних стимулів (а також факторів зовнішнього середовища). Таким чином, стимули змісту сприймаються один раз індивідуально, а другий – через призму управлінської стратегії організації (корпоративних стимулів мотивації).

У процесі прийняття рішень керівництво узгоджує спільний напрямок дій, який матеріалізується в корпоративній стратегії. Проте безпосереднє управління організацією відбувається через обмежену кількість окремих осіб, що приймають управлінські рішення, які обов'язково узгоджуються із загальною стратегією, але також залежать від факторів зовнішнього середовища та внутрішніх стимулів, яким піддається особа-керівник.

Отже, суть полягає в тому, що управлінці – особи, що приймають рішення в організаціях, піддаються подвійному впливу: з одного боку, вони повинні діяти відповідно до корпоративної стратегії, а з іншого боку, на них впливають індивідуальні стимули та власні думки. Таким чином, аналіз корпоративного сприйняття є складнішим, оскільки неможливо розрізнити джерело впливу на управлінські рішення.

Для досягнення поставлених цілей дослідження необхідно розробити науково-методичний підхід, який можна покласти в основу соціально-економічного обґрунтування та розробки стратегій біоекономічної трансформації соціально-економічних систем в Україні, з подальшою перспективою їх впровадження. Основною метою нашого дослідження було узагальнення основних передумов, перешкод і перспектив розвитку біоекономіки в Україні та започаткування наукової дискусії щодо нових аспектів сприйняття біоекономіки за допомогою міжгалузевих та міжсировинних підходів.

Якісний метод дослідження, який було використано на першому етапі, – це фокус-групові модеровані сесії, що були проведені в експертному середовищі представників української науки, бізнесу, державного та громадського секторів, компаній в обраних галузях промисловості. На етапі реалізації другої, кількісної частини дослідження використано метод експертних оцінок під час фокус-групового дослідження та анкетування широкого кола зацікавлених осіб, опитувальники було сформовано на основі результатів якісного етапу дослідження.

На рис. 2 наведено структурно-логічну схему методології проведеного змішаного дослідження.

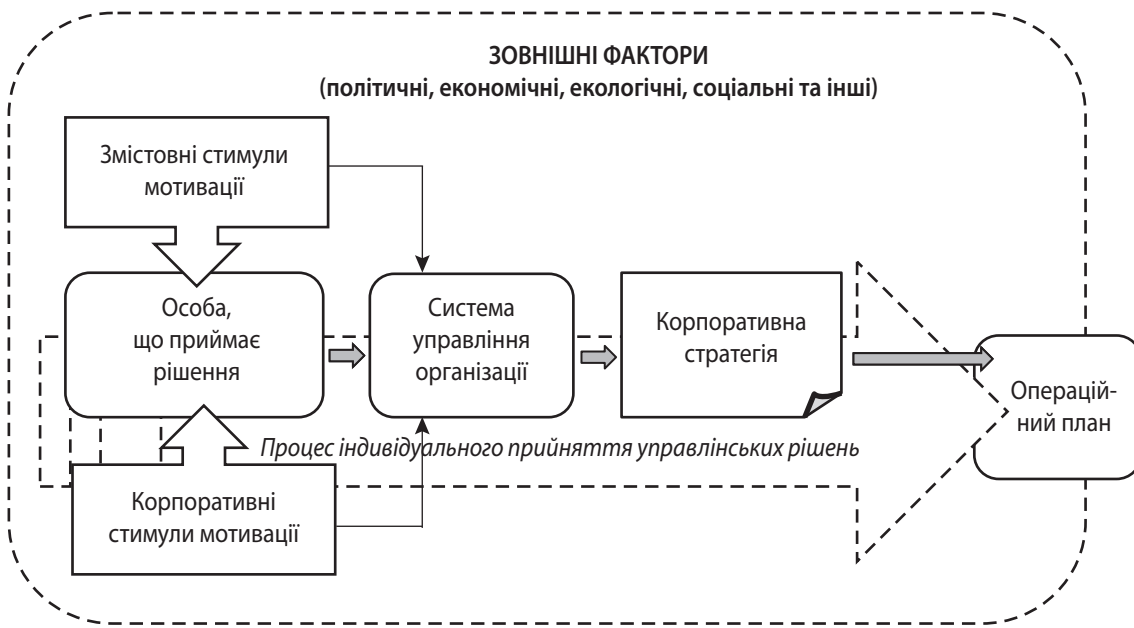

Рис. 1. Адапована корпоративна модель «стимул-реакція»

Джерело: сформовано автором на основі [14].

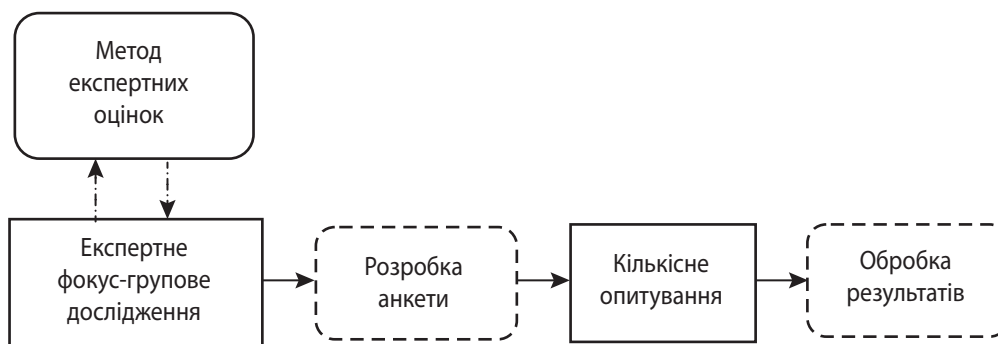

Рис. 2. Структурно-логічна схема методології змішаного дослідження корпоративного сприйняття біоекономічної трансформації в Україні

Джерело: авторська розробка.

Така структура дослідження надала можливість протестувати та оцінити результати якісних досліджень. Перший етап дослідження проведено відповідно до конструктивістської парадигми, тоді як другий етап – переважно згідно з постпозитивістською парадигмою. Конструктивістська парадигма передбачає дотримання двох таких тверджень: розробка політики передусім повинна враховувати соціальні, а не матеріальні фактори; індивідуальність (ідентичність) окремих учасників та їхні інтереси не є природними «константами», а формуються в соціальному середовищі. Тоді як сучасний «постпозитивізм» заперечує твердження про вирішальну роль емпіричних фактів у підтвердженні або спростуванні теорій. Таким чином, нами засвідчено врахування результатів попередніх досліджень та формулювань першого етапу дослідження. Перевагами запропонованого методологічного підходу є вдосконалення сприйняття кількісних параметрів аудиторією в невеликих експертних гру-

пах, а також у простоті його реалізації та інтерпретації. Недоліками запропонованої методології є значна кількість часу, витраченого на планування та реалізацію дослідження, а також обґрунтованість і надійність інтерпретації якісних результатів дослідження.

ВИБІР ДОСЛІДЖУВАНИХ ГАЛУЗЕЙ І СЕКТОРІВ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Для подальшої розробки концептуальної моделі необхідно визначити промислові сектори, які є найбільш прийнятними та демонструють міжгалузевий підхід та біоекономічний потенціал.

Неможливо не погодитись із Д. В. Смолич у тому, що «розвиток суспільства та економіки, поглиблення спеціалізації виробництва приводить до формування нових галузей і видів виробництва. Одночасно зі спеціалізацією і диференціацією спостерігаються процеси кооперації, інтеграції виробництва, що приводять до розвитку стійких виробничих зв'язків між галузя-

ми, до створення змішаних виробництв і міжгалузевих комплексів. Вивчення міжгалузевих комплексів стало особливо актуальним після того, як у наукових дослідженнях перейшли до застосування системного підходу, а в практичній діяльності почали застосовувати метод міжгалузевих балансів» [18, с. 155].

Практична доцільність охоплення нашим дослідженням міжгалузевого господарського комплексу, а саме, підприємств агропромислового комплексу, обумовлюється тим, що його сталий розвиток приведе до досягнення найбільшої економічної, екологічної та соціальної ефективності, тобто ефекту синергії, що в кінцевому результаті покладе початок масштабній інноваційній біоекономічній трансформації, заснованій на засадах сталого розвитку.

Згідно з визначенням З. Манів та І. Луцького, «Міжгалузевий комплекс – це сукупність видів діяльності, здійснюваних на певній території і об'єднаних у певну групу (підсистему) тісними виробничими, комерційними та іншими зв'язками. До них належать перш за все виробничі зв'язки, що виникають при поставках сировини, напівфабрикатів, готової продукції, а також при комбінуванні виробництва, кооперуванні галузей і підприємств» [19] є найбільш репрезентативною системою для оцінки потенціалу її біоекономічної трансформації.

Агропромисловий комплекс (АПК) є одним із найбільших (після індустріального виробництва) комплексів народного господарства України. Галузі агропромислового комплексу охоплюють близько 40% валового суспільного продукту, майже 25% основних виробничих фондів і кількості зайнятого населення. Підприємства АПК спеціалізуються на виробництві та переробці сільськогосподарської продукції, її зберіганні, обробці, транспортуванні та реалізації як на оптових, так і на роздрібних ринках. Окрім того, до нього належать підприємства машинобудівної галузі, що виготовляють машини, устаткування та обладнання для сільського господарства. Невід'ємною частиною АПК є науково-дослідні установи, що займаються науковими дослідженнями, розробками та випробуваннями в цій сфері. Сільське господарство показало найвищий приріст виробництва 2021 р. – 14,4%. За підсумками року на сільгосп-підприємствах виробництво збільшилось на 19,2%. У результаті сільське господарство за підсумками 2021 р. дало найвищий відсоток ВВП серед усіх секторів економіки – понад 10%. На агропродовольчу продукцію також припадає найбільший відсоток у загальному експорті України – близько 41% на рік. Втім, військова агресія росії 2022 р. продемонструвала слабкі сторони однієї з найбільших бюджетоутворювальних галузей, функціонування якої в умовах кризи ознаменувалося стрімким падінням – на понад 30% експорту сільськогосподарської продукції.

Усі галузі, що входять до складу АПК [20], об'єднують в «чотири сфери або групи:

1. Фондоутворювальні галузі – сільськогосподарське машинобудування і будівництво; виробництво обладнання та машин для переробних галузей АПК, торгівлі, громадського харчування; хімія мінеральних добрив; комбікормова промисловість тощо.
2. Сільське господарство – основна частина комплексу, складена з рослинництва і тваринництва.
3. Переробні галузі – харчова, частково легка промисловість, підприємства зі зберігання і реалізації готової продукції АПК.
4. Виробнича інфраструктура (транспорт, зв'язок, енерго-, тепло-, водозабезпечення) та система спеціальних навчальних і наукових закладів».

Міжгалузевий підхід, який нами використано в дослідженні, передбачає також проведено порівняльного аналізу сприйняття потенціалу та перспектив біоекономічної трансформації в організаціях з різних секторів АПК України. Формуючи мету та завдання нашого дослідження, ми виходили із припущення того, що бачення цілей, можливостей, ризиків та потенціалу розвитку біоекономіки відрізняються в організаціях різних промислових секторів у межах АПК. Для спрощення процесу обчислень нами проаналізовано невелику кількість організацій з різних секторів АПК.

Для вибору галузей промисловості, які підпадають під концепцію нашого дослідження, на першому етапі використано модель тривимірної класифікації галузей промисловості України в процесі біоекономічної трансформації, що представлена детально в попередній статті [21]. Відповідно до запропонованої моделі, галузі промисловості в Україні поділено на три сектори: біоресурсний, трансформаційний та біоінноваційний. Критерій відбору прив'язаний до відношення галузей до АПК, зосереджуючись на трансформаційних і біоінноваційних секторах, які є двонаправленими, тобто можуть використовувати як біо-, так і викопну сировину.

Основним аргументом на користь фокусування на двонаправлених секторах є аспект переходу, або трансформації, який ми досліджуємо. Біоресурсним секторам не потрібно переходити до біоекономіки, оскільки вони вже є повноцінною її частиною (наприклад, лісовий сектор). Проте трансформаційні та біоінноваційні, де ресурсна база може бути або біо-, або викопною, обов'язково потребують розробки науково-методологічних підходів до їх біоекономічної трансформації. Організаціям, що працюють у цих галузях, доведеться переосмислити як управлінські, так і виробничі способи організації їх роботи та виготовлення продукції, яку вони випускають.

До обраних для дослідження секторів АПК віднесено такі:

- ✦ сільськогосподарське машинобудування;
- ✦ харчова промисловість;
- ✦ зберігання та реалізація готової продукції АПК (в частині пакування);
- ✦ біоенергетика;
- ✦ наукова та науково-технічна діяльність.

Відібрані сектори покривають усі складові ланцюга постачання агропродовольчої продукції до споживача. Важливо також проаналізувати сприйняття біоекономічної трансформації в контексті її інноваційної складової, проте до концептуальної моделі дослідження цей сектор не увійде, оскільки не відповідає вимогам міжсировинного підходу.

Класифікація галузей промисловості є частково суб'єктивним вибором, оскільки сектори будуть збігатися. У табл. 1 зведено основні економічні показники обраних секторів.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ

На основі визначених секторів для проведення дослідження нами побудовано концептуальну модель, яка пояснює використання науково-методичних підходів. Для досягнення мети нашого дослідження необхідно визначити, наскільки відрізняється сприйняття біоекономіки, наприклад, у біоенергетичному секторі від машинобудівного, а також чи однаково сприймають біоекономіку компанії, що працюють на біо- чи вичопній сировині. Відповідно до поставлених питань запропоновано два виміри різного сприйняття: міжгалузевий і міжсировинний. Другий вимір є особливо важливим для його врахування в контексті біоекономічної трансформації.

У процесі біоекономічної трансформації традиційним компаніям, які не використовують біологічну сировину, а натомість переважно використовують вичопні ресурси, необхідно буде переорієнтуватися на використання біосировини. Науковці Й. Дюпон-

Таблиця 1

Структурна бізнес-статистика результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання обраних секторів АПК

Сектор	Кількість організацій (одиниць)	Кількість зайнятих (осіб)	Товарообіг (млн грн)	Капітальні інвестиції (млн грн)
Сільськогосподарське машинобудування (28.3)	526	11975	12296,1	2293,2
Харчова промисловість (10, 11, 12)	13937	307623	796596,64	17484
Оптова та роздрібна торгівля АПК (46.2, 46.3, 47.2)	52370	215382	794587,7	34101,2
Біоенергетика*	330	–	–	1880
Наукові дослідження та розробки (72)	4189	67969	17579,912	3185,2

Примітка: згідно з даними Урядового порталу [22], офіційна статистична інформація відсутня.

Джерело: складено на основі даних [22; 23].

Структурна статистика підприємств обраних секторів у табл. 1 показує приблизний розмір промислових секторів. Найбільшим сектором серед обраних для дослідження є сектор оптової та роздрібно-ї торгівлі продукцією АПК з понад 52 370 компаніями, проте за кількістю зайнятих першість посідає харчова промисловість, яка станом на кінець 2022 р. налічує 307 623 осіб; за ним йде сектор оптової та роздрібно-ї торгівлі продукцією АПК із 215 382 зайнятих. Сектор виробництва харчової продукції має найвищий оборот, що складає 796596,64 млн грн, за ним з невеликим відривом слідує сектор оптової та роздрібно-ї торгівлі. Найбільші капітальні інвестиції у 2022 р. залучено до сектора оптової та роздрібно-ї торгівлі продуктами АПК. Досить скромні показники має сектор біоенергетики, адже знаходиться на початковому етапі розвитку, проте має перспективи до швидкого зростання. Найнижчим за інвестиційною привабливістю виявився, окрім біоекономіки, сектор сільськогосподарського машинобудування.

Інгліс і А. Борг (*J. Dupont-Ingliš, A. Borg*) [15] наголошують на необхідності розбудови міцних зв'язків між традиційними та нетрадиційними суб'єктами біоекономіки для забезпечення більш масштабної трансформації. Тоді як Р. Босман і Дж. Ротманс (*R. Bosman, J. Rotmans*) [24] попереджають про можливе несприйняття та опір переходу до біоекономіки традиційними компаніями, що засвідчує важливість ретельного аналізу їхнього сприйняття процесу біоекономічної трансформації.

На основі запропонованого змішаного науково-методологічного підходу з двома вимірами сприйняття сформовано концептуальну модель дослідження, наведену на рис. 3. Міжгалузевий вимір виражається в п'яти обраних секторах, за допомогою концентрованої вибірки експертів якісного фокус-групового дослідження з використанням методу експертних оцінок, тоді як у кількісному дослідженні використовується типова вибірка респондентів, що належать до одного з обраних секторів. Як було за-

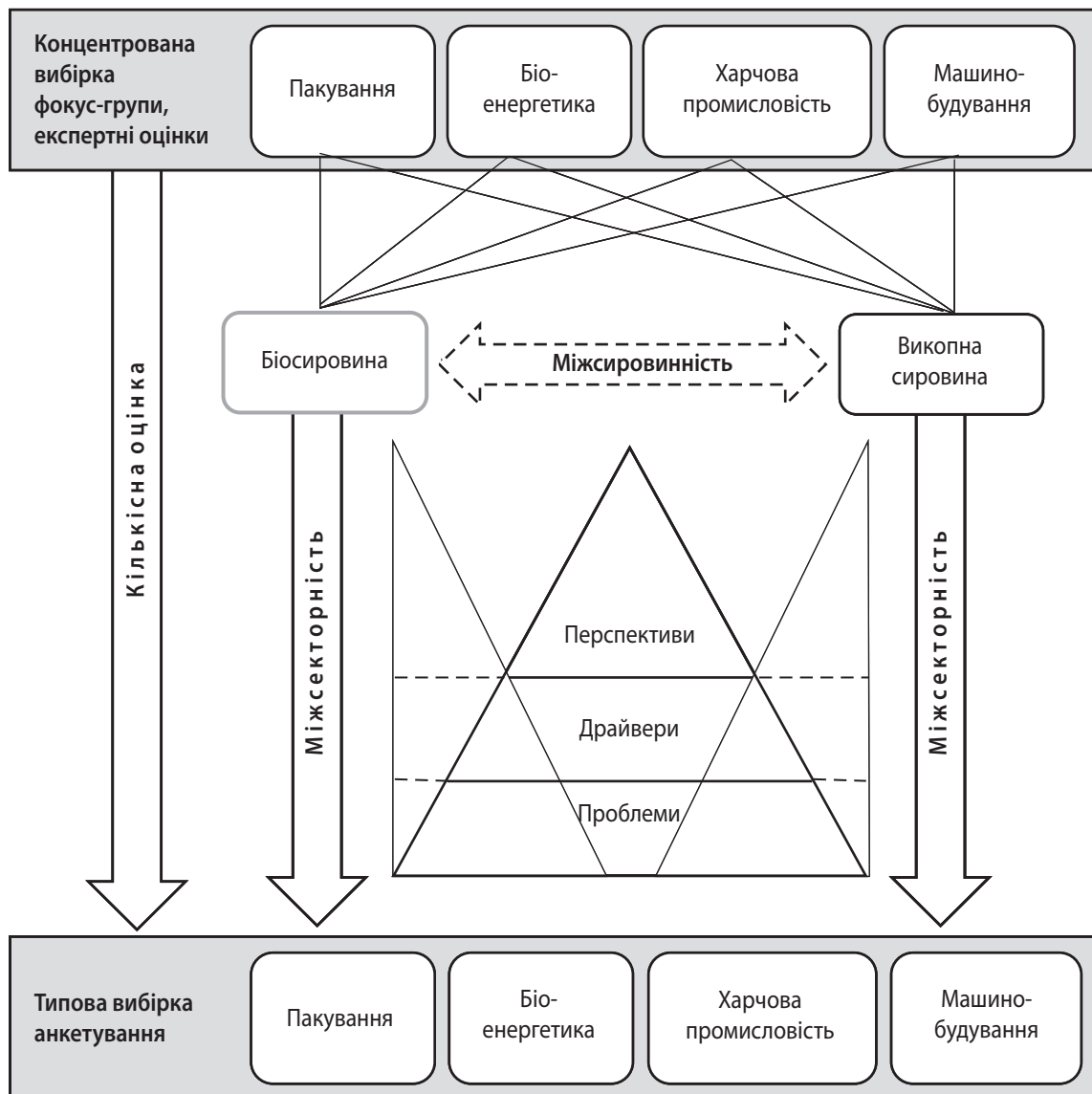

Рис. 3. Концептуальна модель емпіричного дослідження сприйняття біоекономічної трансформації підприємств обраних секторів АПК

Джерело: авторська розробка.

значено вище, друга фаза послідовного змішаного науково-методичного підходу спрямована на використання якісних результатів дослідження та кількісного визначення сприйняття за допомогою опитування ширшого кола зацікавлених осіб. Міжсировинний вимір у запропонованій концептуальній моделі враховано таким чином: у кожному з відібраних секторів проаналізовано по два підприємства, одне з яких є найбільш орієнтованим на біосировину, а інше – на викопну. Таким чином до концентрованої вибірки увійдуть по дві компанії з кожного сектора, причому обов’язково – одна компанія, яка займається виробництвом біопродуктів, а інша – компанія, що займається традиційним виробництвом.

Між двома вимірами розташована піраміда з кількома вершинами, яка ілюструє прогнозований діапазон сприйняття підприємствами біоекономічної

трансформації, що змінюється залежно від особливостей двох вимірів дослідження. Піраміда поділена на три сегменти: первинні передумови та проблеми, що лежать в її основі, драйвери розвитку та ціннісні перспективи розвитку. Концептуальна основа піраміди ґрунтується на класичній теорії користі, де цінність системно виражається в послідовному взаємозв’язку властивостей продукту, отриманої користі або вигоди від використання та особистих цінностей споживача (Attributes – Consequences – Values (A – C – V) [25]. Використовуючи розглянуту теорію в корпоративному управлінні для дослідження сприйняття біоекономічної трансформації підприємствами, нами адаптовано рівні піраміди теорії користі до виявлення основних проблем, драйверів розвитку та цінностей. Характеристики вказаних рівнів піраміди було визначено за допомогою якісних

експертних фокус-групових досліджень з використанням методу сходів, або ладдерингу, та кількісного оцінювання за допомогою анкетування.

Спочатку висловимо припущення, що на першому рівні бачення первинних проблем біоекономічної трансформації різними підприємствами за сировинним і галузевим виміром зовсім не відрізняється або відрізняється незначною мірою. Однак прогнозуємо, що бачення та сприйняття на другому та особливо третьому рівнях значно відрізнятимуться залежно від частки використання біологічних ресурсів і промислового сектора, до якого належить підприємство. Таке авторське припущення наведено на рис. 3 пірамідою з кількома вершинами.

Метою корпоративного ладдерингу, відповідно до концепції нашого дослідження, є вивчення сприйняття не конкретного продукту чи послуги, як у класичному ладдерингу, а стратегічної концепції – біоекономічної трансформації. Для забезпечення відповідності трьох класичних рівнів сприйняття, запропонованих Т. Рейнольдсом і Дж. Гутманом (*T. J. Reynolds, J. Gutman*) [26], корпоративному стратегічному аналізу їх необхідно дещо адаптувати. Відповідно до класичного визначення [27] система «Властивості – Вигоди – Цінності» (В – В – Ц) характеризується таким чином:

- ✦ Властивості – абстрактні та фізичні характеристики продукту (послуги).
- ✦ Вигоди – психосоціальні, функціональні.
- ✦ Цінності – термінальні, інструментальні.

Перший рівень – «Властивості» – вимагає коригування, оскільки біоекономічних властивостей у сенсі атрибутів продукту як таких не існує. На зміну цьому рівню нами запропоновано поняття «Передумови», які охоплюють критичні або дуже важливі для біоекономічної трансформації фактори відповідно до оцінки експертів. Передумови біоекономічної трансформації на рівні організації визначено шляхом збору відповідей респондентів на запитання: «Які три аспекти є найбільш важливими для вашої компанії, коли ми говоримо про біоекономічну трансформацію?». Після цього проводиться уточнювальне опитування: «Чому цей аспект є важливим?». Отримавши відповіді респондентів на це запитання, формуємо наступний рівень – «Драйвери» – на заміну вигодам у класичному методі. «Драйвери» є відповідною заміною для корпоративного рівня, оскільки вони представляють конкретні можливі дії та управлінські рішення на рівні організації. Третій рівень – «Цінності» – не потребує адаптації та залишається в первинному вигляді. При адаптації системи В – В – Ц до П – Д – Ц (Передумови – Драйвери – Цінності) характеристика елементів ланцюга, запропонована його авторами, залишається незмінною.

ВИСНОВКИ

Запропонований нами науково-методичний підхід до дослідження корпоративного сприйняття біоекономічної трансформації в Україні передбачає використання змішаного дизайну наукових підходів. На першому етапі нами використано якісний метод досліджень, результати якого лягають в основу другого, кількісного етапу дослідження, під час якого висновки, отримані з якісної частини, були додатково досліджені та трансформовані в кількісне вираження. На основі розробленого науково-методологічного підходу з двома вимірами сприйняття з урахуванням особливостей обраних секторів АПК сформовано концептуальну модель емпіричного дослідження сприйняття біоекономічної трансформації підприємствами обраних секторів АПК.

У межах нашого дослідження методологію було адаптовано до його потреб, тож нами було здійснено оцінку не споживчого, а корпоративного сприйняття процесів біоекономічної трансформації. Відповідно до теорії утилітаризму, процес сприйняття «засоби – ціль» перенесено на корпоративний рівень, виходячи із припущення, що опитаний експерт, з корпоративної точки зору, проходить подібний до споживача когнітивний процес. На корпоративний рівень нами перенесено два фундаментальні припущення в теорії утилітаризму, які відповідають цьому рівню. Передусім, корпоративні цінності являють собою бажаний кінцевий стан функціонування організації та безпосередньо впливають на прийняття управлінських рішень. По-друге, особи, що приймають рішення в організації, постають перед вибором потенційних шляхів, або стратегій розвитку, для досягнення цілей та цінностей організації. Таким чином, нами встановлено, що існує можливість зробити проєкцію базових принципів теорії утилітаризму на корпоративний рівень, а використання методу сходів у дослідженні сприйняття біоекономічної трансформації на корпоративному рівні є доцільним та обґрунтованим. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Lüdeke-Freund F. Sustainable entrepreneurship, innovation, and business models: Integrative framework and propositions for future research. *Business Strategy and the Environment*. 2020. Vol. 29. Iss. 2. P. 665–681. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.2396>
2. A sustainable bioeconomy for Europe – strengthening the connection between economy, society and the environment: Updated Bioeconomy Strategy (EC RTD/F. 2018) / European Commission. 2018. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/sustainable-bioeconomy-europe-strengthening-connection-between-economy-society_en
3. Innovating for sustainable growth: A bioeconomy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee

- of the Regions, COM(2012)060 final. European Commission. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52012DC0060>
4. The Bioeconomy to 2030: Designing a Policy Agenda. OECD. 2009.
DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264056886-en>
 5. Urmetzer S., Lask J., Vargas-Carpintero R., Pyka A. Learning to change: Transformative knowledge for building a sustainable bioeconomy. *Ecological Economics*. 2020. Vol. 167. Art. 106435.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106435>
 6. Бугайчук В. В., Грабчук І. Ф. Біоекономіка та її роль у розвитку сучасного суспільства. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 110–116.
 7. Kucher O. V. Bioeconomy as the modern paradigm of economic development. *Bioeconomy and Agrarian Business*. 2021. Vol. 12. No. 2. P. 18–28. URL: <https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=articles-page&journal-id=2348&article-id=631484>
 8. Олешко А. А., Ольшанська О. В., Будякова О. Ю., Бебко С. В. Напрями розвитку біоекономіки в перспективі післявоєнного відновлення України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2022. № 28. С. 18–28.
DOI: <https://doi.org/10.1016/10.33813/2224-1213.28.2022.2>
 9. Proskurina S., Junginger M., Heinimö J. et al. Global biomass trade for energy – Part 2: Production and trade streams of wood pellets, liquid biofuels, charcoal, industrial roundwood and emerging energy biomass. *Biofuels Bioproducts and Biorefining*. 2019. Vol. 13. Iss. 2. P. 371–387.
DOI: <https://doi.org/10.1002/bbb.1858>
 10. Талавиря М., Газуда Л., Газуда М. Перспективи розвитку біоекономіки замкнутого циклу в Україні. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. № 2. С. 128–138.
DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2\(27\).128-138](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2(27).128-138)
 11. Giurca A., Metz T. A social network analysis of Germany's woodbased bioeconomy: Social capital and shared beliefs. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 2018. Vol. 26. P. 1–14.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.09.001>
 12. Toppinen A., Röhr A., Pätäri S. et al. The future of wooden multistory construction in the forest bioeconomy – A Delphi study from Finland and Sweden. *Journal of Forest Economics*. 2018. № 31. P. 3–10.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfe.2017.05.001>
 13. Meyer R. Bioeconomy Strategies: Contexts, Visions, Guiding Implementation Principles and Resulting Debates. *Sustainability*. 2017. Vol. 9. Iss. 6. Art. 1031.
DOI: <https://doi.org/10.3390/su9061031>
 14. Stern T., Plohl U., Spies R. et al. Understanding Perceptions of the Bioeconomy in Austria – An Explorative Case Study. *Sustainability*. 2018. Vol. 10. Iss. 11. Art. 4142.
DOI: <https://doi.org/10.3390/su10114142>
 15. Dupont-Inglis J., Borg A. Destination bioeconomy – The path towards a smarter, more sustainable future. *New Biotechnology*. 2017. Vol. 40. Part A. P. 140–143.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nbt.2017.05.010>
 16. Kotler Ph. Marketing management: Millennium edition. Prentice Hall, 1999. 784 p.
 17. Kanagal N. An Extended Model of Behavioural Process in Consumer Decision Making. *International Journal of Marketing Studies*. 2016. Vol. 8. No. 4. P. 87–93.
DOI: 10.5539/ijms.v8n4p87.
 18. Смолич Д. В. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку та розміщення. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 154–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2018_2_24
 19. Манів З. О., Луцький І. М. Регіональна економіка: навч. посіб. Львів: Магнолія, 2011. 638 с.
 20. Агропромисловий комплекс України. Україна – це ми! / We.org.ua. URL: <https://we.org.ua/ekonomika/agropromyslovyj-kompleks-ukrayiny/>
 21. Вострякова В. І. Особливості біоекономічної трансформації галузей промисловості ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2. Т. 2. С. 59–65.
DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-10)
 22. Ганна Замазєєва: Підтримка біоенергетики – інвестиція в енергобезпеку українських громад / Урядовий портал. 20.09.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/hanna-zamazieieva-pidtrymka-bioenerhetyku-investytsiia-v-enerhobezpeku-ukrainskykh-hromad>
 23. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
 24. Bosman R., Rotmans J. Benchmarking Finnish and Dutch bioeconomy transition governance / Dutch Research Institute for Transitions (Drift). Report. December 2014. Rotterdam, 2014.
 25. Leão A., Mello S. C. B. The Means-End Approach to Understanding Customer Values of a On-Line Newspaper. *Brazilian Administration Review (BAR)*. 2007. Vol. 4. No. 1. P. 1–20.
DOI: 10.1590/S1807-76922007000100002.
 26. Reynolds T. J., Gutman J. Laddering theory, method, analysis, and interpretation. *Journal of Advertising Research*. 1988. Vol. 28. No. 1. P. 11–31. URL: https://is.muni.cz/el/1456/jaro2013/MPH_MVPS/39278324/LadderingTheory_original.pdf
 27. Valette-Florence P., Rapacchi B. Improvements in means-end chain analysis. *Journal of Advertising Research*. 1991. Vol. 31. No. 1. P. 30–45.

REFERENCES

- “A sustainable bioeconomy for Europe - strengthening the connection between economy, society and the environment: Updated Bioeconomy Strategy (EC RTD/F. 2018)”. *European Commission*. 2018. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/sustainable-bioeconomy-europe-strengthening-connection-between-economy-society_en
- “Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy. Ukraina – tse my!” [Agro-industrial Complex of Ukraine. Ukraine Is Us!]. *We.org.ua*. <https://we.org.ua/ekonomika/agropromyslovyj-kompleks-ukrayiny/>
- Bosman, R., and Rotmans, J. “Benchmarking Finnish and Dutch bioeconomy transition governance”. *Dutch Research Institute for Transitions (Drift)*. Report. Rotterdam, December 2014.

- Buhaichuk, V. V., and Hrabchuk, I. F. "Bioekonomika ta yii rol u rozvytku suchasnoho suspilstva" [Bioeconomy and Its Role in the Development of Modern Society]. *Ekonomika APK*, no. 5 (2018): 110-116.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Dupont-Inglis, J., and Borg, A. "Destination bioeconomy – The path towards a smarter, more sustainable future". *New Biotechnology*, part A, vol. 40 (2017): 140-143. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nbt.2017.05.010>
- Giurca, A., and Metz, T. "A social network analysis of Germany's woodbased bioeconomy: Social capital and shared beliefs". *Environmental innovation and Societal Transitions*, vol. 26 (2018): 1-14. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.09.001>
- "Hanna Zamazieieva: Pidtrymka bioenerhetyky - investytsiia v enerhobezpeku ukrainskykh hromad" [Hanna Zamazieieva: Support for Bioenergy Is an Investment in the Energy Security of Ukrainian Communities]. *Uriadovyi portal*. September 20, 2023. <https://www.kmu.gov.ua/news/hanna-zamazieieva-pidtrymka-bioenerhetyky-.investytsiia-v-enerhobezpeku-ukrainskykh-hromad>
- "Innovating for sustainable growth: A bioeconomy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2012)060 final. European Commission. 2012". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52012DC0060>
- Kanagal, N. "An Extended Model of Behavioural Process in Consumer Decision Making". *International Journal of Marketing Studies*, vol. 8, no. 4 (2016): 87-93. DOI: 10.5539/ijms.v8n4p87
- Kotler, Ph. *Marketing management: Millennium edition*. Prentice Hall, 1999.
- Kucher, O. V. "Bioeconomy as the modern paradigm of economic development". *Bioeconomy and Agrarian Business*. 2021. <https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=articles-page&journal-id=2348&article-id=631484>
- Leao, A., and Mello, S. C. B. "The Means-End Approach to Understanding Customer Values of a On-Line Newspaper". *Brazilian Administration Review (BAR)*, vol. 4, no. 1 (2007): 1-20. DOI: 10.1590/S1807-76922007000100002
- Ludeke-Freund, F. "Sustainable entrepreneurship, innovation, and business models: Integrative framework and propositions for future research". *Business Strategy and the Environment*, vol. 29, no. 2 (2020): 665-681. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.2396>
- Maniv, Z. O., and Lutskyi, I. M. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy]. Lviv: Mahnoliia, 2011.
- Meyer, R. "Bioeconomy Strategies: Contexts, Visions, Guiding Implementation Principles and Resulting Debates". *Sustainability*, art. 1031, vol. 9, no. 6 (2017). DOI: <https://doi.org/10.3390/su9061031>
- Oleshko, A. A. et al. "Napriamy rozvytku bioekonomiky v perspektyvi pislivoiennoho vidnovlennia Ukrainy" [Development Directions of the Bioeconomy in the Perspective of the Post-war Recovery of Ukraine]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku*, no. 28 (2022): 18-28. DOI: <https://doi.org/10.1016/10.33813/2224-1213.28.2022.2>
- Proskurina, S. et al. "Global biomass trade for energy – Part 2: Production and trade streams of wood pellets, liquid biofuels, charcoal, industrial roundwood and emerging energy biomass". *Biofuels Bioproducts and Biorefining*, vol. 13, no. 2 (2019): 371-387. DOI: <https://doi.org/10.1002/bbb.1858>
- Reynolds, T. J., and Gutman, J. "Laddering theory, method, analysis, and interpretation". *Journal of Advertising Research*, vol. 28, no. 1 (1988): 11-31. https://is.muni.cz/el/1456/jaro2013/MPH_MVPS/39278324/LadderingTheory_original.pdf
- Smolych, D. V. "Mizhhaluzevi hospodarski kompleksi ta rehionalni osoblyvosti yikh rozvytku ta rozmishchennia" [Cross-Sectoral Economic Complexes and Regional Features Their Development and Placement]. *Ekonomichnyi forum*, no. 2 (2018): 154-161. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2018_2_24
- Stern, T. "Understanding Perceptions of the Bioeconomy in Austria - An Explorative Case Study". *Sustainability*, art. 4142, vol. 10, no. 11 (2018). DOI: <https://doi.org/10.3390/su10114142>
- Talavyria, M., Hazuda, L., and Hazuda, M. "Perspektyvy rozvytku bioekonomiky zamknutoho tsykladu v Ukraini" [Prospects for the Development of Closed-loop Bioeconomy in Ukraine]. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, no. 2 (2021): 128-138. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2\(27\).128-138](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2(27).128-138)
- The Bioeconomy to 2030: Designing a Policy Agenda*. OECD, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264056886-en>
- Toppinen, A. et al. "The future of wooden multistory construction in the forest bioeconomy – A Delphi study from Finland and Sweden". *Journal of Forest Economics*, no. 31 (2018): 3-10. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfe.2017.05.001>
- Urmetzer, S. et al. "Learning to change: Transformative knowledge for building a sustainable bioeconomy". *Ecological Economics*, art. 106435, vol. 167 (2020). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106435>
- Valette-Florence, P., and Rapacchi, B. "Improvements in means-end chain analysis". *Journal of Advertising Research*, vol. 31, no. 1 (1991): 30-45.
- Vostriakova, V. I. "Osoblyvosti bioekonomichnoi transformatsii haluzei promyslovosti YeS" [Features of the Bioeconomic Transformation of EU Industry Sectors]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, vol. 2, no. 2 (2022): 59-65. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-10)